

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СУЩЕНКО ВАДИМ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 342.76

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВИМУШЕНОГО
ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПРАВ
І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Маріупольському державному університеті Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
СВІРСЬКИЙ Борис Михайлович,
Маріупольський державний університет,
професор кафедри права та публічного
адміністрування економіко-правового факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
БАЙМУРАТОВ Михайло Олександрович,
Інституту законодавства Верховної Ради України,
головний науковий консультант відділу європейського
права та міжнародної інтеграції

кандидат юридичних наук,
ПАПАЯНІ Світлана Василівна,
Конституційний Суд України,
Управління комунікацій Конституційного Суду
України та міжнародного співробітництва,
в. о. керівника

Захист відбудеться «22» квітня 2020 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03680, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: м. Київ, проспект Любомира Гузара.

Автореферат розісланий «17» березня 2020 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ю.Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сьогодні додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина виступає головним правозахисним завданням держави у правовому полі. Безумовне виконання цього завдання вважається одним з головних критеріїв визнання держави як демократичної та правової.

Проте, як свідчить міжнародна практика, у деяких випадках визнається допустимим відхід від додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина й застосування тимчасових їх обмежень. До таких ситуацій класично відносять військовий стан, надзвичайні ситуації (епідемії, епізоотії, епіфітотії тощо), надзвичайні природні стани (пожежі, повені та інше).

Разом з цим, сучасний суспільний лад обумовлює виникнення нестандартних ситуацій, які змушують державу вдаватися до обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Так, політичні перевороти, масові заворушення, терористичні акти та інші суспільно-небезпечні дії ставлять під загрозу державну безпеку, громадський порядок, життя та здоров'я населення. При цьому, такі випадки є казуальними й наразі у міжнародній правовій доктрині не має чіткого порядку реагування на них. З огляду на це, у разі настання таких випадків держави вимушені самостійно реагувати на них у межах внутрішньодержавного правового поля відповідно до актуального національного консенсусу (політичного курсу).

Прояви масового тероризму на Сході України обумовили проведення антитерористичних заходів з метою підтримання національної безпеки й обороноздатності держави, захисту населення від протиправних посягань. Однак, проведення таких заходів пов'язано з обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина, що майже не допускається Конституцією України. Зокрема, спеціальний режим в'їзду-виїзду у район проведення антитерористичних заходів обмежує конституційну свободу пересування громадян (стаття 33 Конституції України), а превентивне затримання на строк понад 72 години – конституційне право на особисту недоторканність (стаття 29 Конституції України).

Актуальність обраної теми полягає у невизначеному конституційно-правовому статусі обмежень прав і свобод людини в умовах функціонування антитерористичних заходів, що проводяться на Сході України, а також необхідності формулювання конституційно-правових підстав для таких обмежень.

Розробку теоретичних та методологічних засад у сфері обмеження конституційних прав і свобод здійснено у роботах українських вчених-конституціоналістів – В. Авер'янова, М. Баймуратова, О. Батанова, Ю. Барабаша, С. Головатого, Р. Калюжного, М. Козюбри, В. Колісника, А. Колодія, А. Крусян, В. Ладиченка, О. Марцеляка, В. Олефіра, Н. Оніщенко, М. Орзіха, Н. Пархоменка, В. Погорілка, П. Рабіновича, Ю. Римаренка, О. Рябченко, М. Савчина, А. Селіванова, В. Сіренка, О. Скрипнюка, І. Сліденка, О. Совгирі, І. Сопілко, В. Тація, Ю. Тодики, О. Фрицького, Р. Чернолуцького, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, О. Ющика, Я. Янчука.

Також вагомий внесок у конституційно-правові погляди щодо обмежень прав і свобод людини та громадянина зроблено вченими – Ю. Бисагою, В. Буткевичем, Т. Заворотченко, О. Зайчуком, Т. Костецькою, О. Нестеренко, Ж. Пустовіт, О. Пушкіною, В. Селівановим, М. Селівона, Т. Тарахонич, В. Федоренком, М. Хавронюком, В. Шатілою.

Вказані питання порушувались у працях зарубіжних правників-дослідників – С. Алексєєва, В. Агєєва, О. Ашихміної, Ю. Беляєвої, К. Грецової, І. Данілової, К. Єгорової, А. Зайцева, О. Должикова, О. Малька, К. Мінаєва, А. Переверзеєва, О. Подмарєва, Р. Хазієва, І. Ягофарової, Д. Якубовської та інших.

Науковими проблемами стану додержання прав і свобод людини та громадянина в умовах дії заходів боротьби з тероризмом переймалися такі вчені, як В. Антипенко, Ю. Антонян, М. Білик, Т. Бояр-Созонович, Д. Гараджаєв, Ю. Горбунов, О. Глазов, М. Дзлієв, І. Доронін, В. Зеленецький, В. Іващенко, В. Івченко, Е. Ізадуст, Ю. Ірха, С. Казанцев, І. Карапець, Я. Кондратьєв, Н. Косолапов, В. Ліпкан, А. Лобода, Є. Ляхов, В. Настюк, Л. Стрельбицька, М. Стрельбицький, А. Трайнін, М. Требін, Б. Черняк, Т. Хачатурян, І. Шкурат, Ч. Бейтз, А. Бейчман, Т. Блантон, В. Бурке-Вайт, Г. Гассер, Б. Дженкінс, Д. Карлтон, М. Крейвен, В. Лакьор, А. Омічен, Д. Рапопорт, П. Роув, С. Розен, Дж. Смайлі, Е. Тьорнер, Ю. Туагі, Р. Франк та інші.

Вказаними вченими зроблено значний внесок у розроблення загальних підходів до обмеження конституційних прав і свобод, їх юридичної оцінки, механізму їх функціонування тощо. Разом з цим, питання конституційно-правових підстав обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина на час проведення антитерористичної діяльності у вказаних працях майже не порушувалося.

Актуальність обраної теми також підтверджується тим, що на дисертаційному рівні в Україні означений комплекс питань системно не досліджувався. У сучасних умовах проведення широкомасштабної антитерористичної операції на Сході України розробка аспектів її впливу на конституційні права і свободи людини та громадянина має надзвичайно важливе значення з огляду на потребу у приведенні антитерористичного законодавства у відповідність до положень Конституції України, а також у вдосконаленні практики забезпечення конституційних прав і свобод на цей час.

Дане дослідження присвячено науковому вивченню конституційності обмежень прав і свобод людини та громадянина під час проведення антитерористичних заходів, їх відповідності міжнародним правозахисним стандартам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена й уточнена вченою радою Маріупольського державного університету 23 жовтня 2019 року (протокол № 3).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне дослідження стану додержання конституційних прав і свобод в умовах дії антитерористичних заходів, розробка проблем вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина на час

проведення вказаних заходів, формулювання конкретних пропозицій щодо приведення таких обмежень у відповідність до вимог конституційних засад та міжнародних стандартів з прав людини.

Зазначена мета зумовила необхідність розв'язання наступних основних завдань:

- висвітлити генезис причин та історико-правові підвалини вимушеного обмеження державою конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з боротьбою з тероризмом;
- визначити конституційно-правовий статус антитерористичних заходів як правообмежувального режиму та з'ясувати їх місце серед інших станів вимушеного обмеження конституційних прав і свобод;
- розкрити місце та роль антитерористичних заходів у системі національної безпеки України та механізми захисту конституційних прав і свобод;
- охарактеризувати сучасний стан та проблеми конституційно-правового регулювання відносин під час проведення антитерористичної операції;
- дослідити та уніфікувати конституційно-правову основу для вжиття заходів боротьби з тероризмом в Україні;
- провести конституційно-правовий аналіз підстав та порядку проведення антитерористичної операції в Україні;
- надати розгорнуту характеристику антитерористичним обмеженням конституційних прав і свобод крізь призму додержання вимог Основного Закону України;
- висвітлити інституційну систему забезпечення конституційних прав і свобод громадянина та держави в умовах дії заходів боротьби з тероризмом;
- викласти каталог гарантій конституційних прав і свобод, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції;
- запропонувати напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Предметом дослідження є конституційно-правові підстави обмеження прав і свобод прав і свобод людини та громадянина, а також стан їх дотримання в умовах проведення антитерористичних заходів.

Методи дослідження. Для отримання достовірних наукових результатів у дисертаційному дослідженні використано загально-наукові та спеціальні методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до дослідження об'єкта. Зокрема, застосовані історико-правовий, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші наукові методи.

Діалектичний підхід дозволив дослідити обмеження конституційних прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів у взаємозв'язку з конституційними нормами, міжнародними стандартами у сфері прав людини та іншими юридичними чинниками; визначити переваги та недоліки

інституційних моделей забезпечення конституційних прав і свобод; з'ясувати обґрунтованість обмежень та їх компенсацій, а також сформулювати пропозиції щодо удосконалення нормативного регулювання зазначених обмежень. Історико-правовий метод надав можливість ретроспективно вивчити генезис причин та історико-правові підвалини вимушеного обмеження державою конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з боротьбою з тероризмом у різні часи та за різних форм державності (*підрозділ 1.1*). Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати та поглибити понятійно-категорійний апарат, зокрема, сформулювати поняття «стан вимушеного тимчасового обмеження конституційних прав і свобод» (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.2*). За допомогою формально-логічного методу проведено юридичний аналіз діючих нормативних конструкцій, визначено місце антитерористичних обмежень конституційних прав у правовому полі, виявити їх проблеми та сформулювати пропозиції (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3*). Системно-структурний метод використано для дослідження антитерористичних обмежень конституційних прав і свобод та їх компенсацій, а також при вивченні внутрішньої структури та взаємозв'язків елементів антитерористичної операції, підстави та порядку її проведення (*підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2*). Системний підхід використано при розгляді елементів стану обмежень конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичних заходів в якості єдиного цілого з неадитивними (нехарактерними для окремих елементів) ознаками (*підрозділи 1.2, 3.3*). Метод порівняльно-правового дослідження використано при співставленні станів обмеження конституційних прав і свобод, а також для аналізу законодавчих норм задля з'ясування їх впливу і відповідності конституційним засадам та міжнародним стандартам у сфері прав людини (*підрозділи 1.2, 2.1*). Синтезування ідей застосовано для інкорпорації науково-теоретичних концепцій та практичних положень щодо боротьби з класичними державно-деструктивними чинниками та подальшого їх трансформування у способи протидії некласичним чинникам (*підрозділи 1.2, 3.3*).

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна отриманих результатів характеризується передусім тим, що дисертаційне дослідження є одним з перших у національній науці конституційного права спроб розв'язати наукову проблему щодо визначення конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичних заходів, а також з'ясування відповідності таких обмежень конституційним засадам.

За результатом дисертаційного дослідження отримано нові або з елементами наукової новизни теоретичні положення і практичні рекомендації, головними з яких є наступні:

вперше:

– запропоновано визначити конституційно-правовий статус людини та громадянина та підстави обмежень їх прав і свобод в умовах проведення антитерористичної операції; обґрунтовано нагальну потребу у такому визначенні для забезпечення можливості оцінки таким обмеженням на предмет дотримання конституційних стандартів у сфері прав людини;

– науково доведено неузгодженість окремих обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичної операції з положеннями Конституції України, зокрема, невідповідність превентивного затримання особи на строк до 30 діб без права постати перед судом конституційному праву на свободу та особисту недоторканість;

– сформульовано науково-теоретичний зміст поняття «стану вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина» як сукупності (комплексу) правових, економічних, соціальних та інших заходів, які здійснюються від імені держави для досягнення попередньо визначених загальноприйнятних цілей (суспільного інтересу, загального блага) та супроводжуються відносно тривалим загальним (неособистим) обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина задля досягнення таких цілей; запропоновано ключові ознаки такого поняття, а також надано класифікацію об'єктів, що ним охоплюються;

– досліджено обмеження конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичних заходів як комплексний правовий феномен, який, поряд із обмежувальними, відіграє правозахисні функції;

удосконалено:

– нормативний понятійно-категорійний апарат шляхом конкретизації конституційно-правової підстави для обмеження прав і свобод на час проведення антитерористичної операції; запропоновано відійти від використання для неї формулювань «реальна загроза життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави» та «неможливість її усунення іншими способами», які є суто оціночними поняттями, та замінити їх визначенням підстави як «об'єктивно існуючої, здійсненої, внутрішньої небезпеки для пріоритетних національних інтересів, для усунення якої вжито та вичерпано всі інші заходи державного впливу»;

– нормативно-правові аспекти порядку застосування конституційних обмежень прав і свобод з метою боротьби з тероризмом, зокрема, обґрунтовано необхідність у встановленні темпоральних рамок таких заходів з метою забезпечення конституційного права громадян на обізнаність про актуальний склад їх прав та обов'язків;

– інституційний порядок захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина шляхом пропозиції запровадження додаткових локальних правозахисних інституцій – державних центрів допомоги у реалізації прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів;

дістали подальшого розвитку:

– формулювання історико-правових передумов вимушеного обмеження державою конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з боротьбою з тероризмом, структурування та періодизація такої діяльності;

– концепція вимушеного тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина задля досягнення загальноприйнятого суспільно-державного блага;

– викладення каталогу конституційних прав і свобод, які можуть та не можуть обмежуватись під час проведення антитерористичних заходів, а також переліку гарантій, пільг та преференцій, якими компенсуються антитерористичні обмеження;

– теоретико-прикладне обґрунтування значення антитерористичних заходів у механізмі захисту конституційних прав і свобод та гарантування національної безпеки;

– практично-праксіологічні підходи щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів, які регламентують питання гарантування конституційних прав і свобод на час вжиття заходів боротьби з тероризмом, зокрема, запропоновано способи додаткового правового захисту конституційних прав на петицію, на правову допомогу, на інформованість щодо власних прав, на інформацію, на участь в управлінні публічними справами в умовах проведення антитерористичної операції.

Теоретичне значення наукового дослідження полягає в тому, що одержаними висновками і положеннями розвинуто та доповнено наукову та теоретичну базу, створено передумови до перегляду важливих аспектів гарантування та забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичної операції, доповнено підвалини для наукового розвитку законодавства і подальших теоретичних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вони мають як теоретико-науковий, так і практико-прикладний інтерес, зокрема:

– у науково-дослідницькій сфері – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути підставою для подальших досліджень питань забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах провадження антитерористичної операції;

– у правотворчості – у результаті проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення системи чинного законодавства України, зокрема, при підготовці змін до Конституції України, Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та інших нормативно-правових актів, які регламентують забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку зі здійсненням антитерористичної діяльності;

– у правозастосовній діяльності – дисертаційні рекомендації та висновки можуть бути використані з метою удосконалення практичних аспектів застосування законодавства з питань забезпечення та захисту конституційних прав під час вимушеного обмеження прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичної діяльності; для відповідних державних органів – з метою

покращення та активізації їх діяльності щодо захисту конституційних прав при застосуванні владних повноважень;

– у навчальному процесі – отримані результати використано у навчально-педагогічному процесі Маріупольського державного університету, де їх запроваджено у науково-методичних розробках, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників, у ході викладання навчальної дисципліни «Конституційне право України» та заснованих на ній спеціальних курсах.

Апробація результатів дисертації. Дослідження виконано та обговорено на кафедрі права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету. Висновки дисертаційної роботи висвітлено у наукових публікаціях автора, а також доповідях на науково-практичних конференціях: «Сучасний розвиток державотворення та правотворення: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 11 березня 2016 року), «Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 10 березня 2017 року), «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 20-21 вересня 2019 року), «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 13-14 вересня 2019 року), «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 20-21 вересня 2019 року).

Публікації. Ключові результати дисертаційного дослідження відображено та опубліковані у 10 наукових публікаціях, зокрема, у 5 статтях в фахових виданнях із юридичних наук (4 статті надруковані у фахових виданнях України, що включені до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Республіка Польща), та 1 стаття у науковому періодичному виданні Словацької Республіки з юридичного напрямку), тезах 5 доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (включають у себе три підрозділи кожний), висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг дисертації складає 227 аркушів. Список використаних джерел містить 227 найменувань та викладений на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено її зв'язок з науковими програмами, планами та темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, висвітлено наукову новизну, подано відомості про апробацію та практичне значення одержаних результатів.

Розділ I «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади тимчасового обмеження державними органами конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення антитерористичних заходів» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 «Історико-правові засади та методологія дослідження обмеження державними органами конституційних прав і свобод та історичний розвиток концепції вимушеного обмеження конституційних прав і свобод»

проаналізовано генезис такого явища, як обмеження конституційних прав і свобод. Зокрема, продемонстровано, що цей феномен існував з давніх часів та супроводжував розвиток державності на всіх етапах у різних специфічних формах. На всіх цих етапах він переслідував відмінні цілі (від унормованої диференціації суспільства до забезпечення реалізації конституційних прав).

Також у цьому підрозділі продемонстровано історичний шлях становлення концепції вимушеного обмеження державними органами конституційних прав і свобод, сформульовано її ключові постулати, передумови, ідейне підґрунтя та засадничі підвалини.

У підрозділі 1.2 *«Конституційно-правові засади антитерористичних заходів і місце таких заходів серед інших станів вимушеного обмеження конституційних прав і свобод»* визначено ключові конституційно-правові засади антитерористичних заходів, їх характеристику та диференціацію. Висвітлено вплив основних елементів структури та процедури вжиття заходів боротьби з тероризмом на конституційні права і свободи.

Також запропоновано поняття станів вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, наведено їх класифікацію, визначено місце антитерористичних заходів серед таких станів. Проведено порівняльний аналіз таких станів за ключовими категоріальними ознаками й шляхом співставлення виявлено схожість антитерористичних заходів з воєнним станом. Окремо вивчено питання єдності та диференціації цих станів, а також впливу їх обмежень на конституційні права і свободи.

У підрозділі 1.3 *«Значення антитерористичних заходів у системі забезпечення конституційних прав і свобод та захисту національної безпеки України»* приділено увагу значенню антитерористичних заходів для забезпечення конституційних прав і свобод та для національної безпеки. Висвітлено перелік ключових конституційних прав і свобод, на захист яких здійснюється застосування антитерористичних заходів та вводяться відповідні правообмеження.

Крім того, визначено актуальні конституційно-правові завдання щодо захисту конституційних прав і свобод та системи національної безпеки, для забезпечення яких запроваджуються антитерористичні правообмеження. Окремо запропоновано переваги антитерористичної операції над воєнного стану у контексті забезпечення конституційних прав і свобод.

Розділ II «Сучасний стан та проблеми конституційно-правового механізму регулювання обмежень прав і свобод під час проведення антитерористичних заходів в Україні» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Конституційно-правова основа антитерористичних обмежень прав і свобод в Україні»* висвітлено конституційно-правову основу обмеження прав і свобод на час проведення антитерористичної операції. Зокрема, визначено норми Конституції України, які стосуються питань боротьби з тероризмом та регулюють конституційні права і свободи громадян на час вжиття антитерористичних заходів. Зауважено на відсутності в Основному Законі України такої підстави для обмеження прав і свобод, як антитерористична операція.

Також надано розгорнуту конституційно-правову оцінку значенню Законів України «Про боротьбу з тероризмом», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» та інших нормативних актів для забезпечення конституційних прав і свобод, а також їх обмежень на час дії заходів боротьби з тероризмом. Наголошено на фрагментарності регулювання та декларативності окремих положень таких актів.

Окремо приділено увагу міжнародному нормативно-правовому регулюванню забезпечення конституційних прав і свобод на час дії антитерористичних заходів. Так, окреслено каталог міжнародних договорів, які стосуються загальних питань міждержавного співробітництва у сфері забезпечення конституційних прав з метою боротьби з тероризмом, проаналізовано міжнародні акти, прийняті у зв'язку з конкретними антитерористичними правообмеженнями, у тому числі в Україні.

Крім того, узагальнено правові позиції Європейського суду з прав людини та Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй з питань забезпечення конституційних прав людини на час вжиття державою антитерористичних заходів. Серед іншого, визначено підстави, за наявності яких держава має відповідати за порушення конституційних прав людини в умовах дії зазначених заходів, а також перелік конституційних прав, які не можуть обмежуватися навіть за умови спірності їх підтвердження.

У підрозділі 2.2 *«Конституційні підстави та порядок проведення антитерористичних заходів та їх правообмежень»* проаналізовано конституційні підстави та порядок проведення антитерористичних заходів та їх правообмежень з точки зору їх впливу на конституційні права і свободи людини та громадянина. Вказано на неконкретність нормативного формулювання підстави для обмеження конституційних прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів, запропоновано способи удосконалення її визначення.

Аналогічно досліджено порядок застосування антитерористичних правообмежень крізь призму додержання конституційних прав і свобод пересічних громадян. За результатом цього виявлено ряд суперечностей з положеннями Основного Закону України щодо додержання конституційних прав на обізнаність про свої права та обов'язки, на мирне володіння майном, на працю, свободи пересування тощо.

У підрозділі 2.3 *«Обмеження конституційних прав і свобод під час проведення антитерористичних заходів»* приділено увагу стану обмеження конкретних конституційних прав і свобод людини та громадянина на час вжиття антитерористичних заходів та їх відповідності Конституції України. Висвітлено зміст конституційних прав, які зачіпаються у ході проведення антитерористичної операції, та з'ясовано вплив державницьких заходів та повноважень на такі права.

Зроблено висновок про те, що частина антитерористичних обмежень конституційних прав загалом не протиставляється конституційним положенням за рахунок компенсаторних механізмів у національному законодавстві. Разом з цим, інша частина обмежень має ознаки неузгодженості з положеннями

Основного Закону України, а подекуди перебуває з ним у прямій контрадикторності (наприклад, можливість превентивного затримання особи на строк до 30 діб без ухвали суду не відповідає конституційній забороні затримання особи на строк до 72 годин без можливості постати перед судом).

Розділ III «Механізм та шляхи забезпечення конституційних прав і свобод громадян під час проведення антитерористичних заходів в Україні» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Інституційна система забезпечення конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичних заходів» висвітлено інституційну систему забезпечення конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичної операції. Зокрема, визначено виключні повноваження Верховної Ради України, її Уповноваженого з прав людини, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення конституційних прав і свобод в умовах вжиття заходів боротьби з тероризмом, а також відображено їх вплив на реальний стан конституційних прав і свобод.

Для оптимізації розуміння впливу зазначених органів на забезпечення конституційних прав і свобод їх правозахисні функції та форми роботи диференційовано на загальні (які реалізуються за звичайних умов, незалежно від проведення антитерористичної операції) та спеціальні (якими органи наділяються лише в умовах вжиття заходів боротьби з тероризмом).

Окремо приділено увагу військово-цивільним адміністраціям як спеціальним органам, що утворюються на час проведення антитерористичної операції і поєднують у собі функції органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Досліджено позитивні та негативні фактори їх функціонування, характер впливу на стан захисту конституційних прав і свобод.

У підрозділі 3.2 «Конституційно-правові гарантії, пов'язані з проведенням антитерористичних заходів» надано розгорнутий аналіз гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина, які надаються громадянам у зв'язку з проведенням антитерористичної операції. Його результати досліджено у відповідності до каталогу конституційних прав і свобод, на захист яких надаються компенсації.

З'ясовано, що передбачені чинним законодавством гарантії відіграють важливу роль у забезпеченні конституційно-правового статусу особи. Разом з цим, наявний обсяг таких гарантій є не великим та розпливчатим. Законодавством задекларовано значну кількість гарантій, які не мають конкретного механізму реалізації (наприклад, відсутній порядок реалізації конституційного права на відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з проведенням антитерористичної операції).

Також залишаються без уваги значна кількість конституційних прав і свобод, які зазнають обмежень в умовах дії антитерористичних заходів, однак не знаходять субститутивних компенсацій (право на свободу та особисту недоторканість, на свободу пересування, на обізнаність про свої права, на правову допомогу тощо).

У підрозділі 3.3 «Напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій дотримання конституційних прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичних заходів» запропоновано напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій конституційних прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

Перш за все, звернуто увагу на необхідність внесення змін до статті 64 Конституції України у частині доповнення випадків, в яких допускається обмеження конституційних прав, антитерористичною операцією. Також запропоновано альтернативний варіант вирішення цієї колізії шляхом визначення антитерористичної операції як одного з видів воєнного стану. Одночасно наведено позитивні та негативні наслідки таких варіантів, складності їх запровадження.

До вирішення вищевказаного питання наголошено на потребі у виключенні з Закону України «Про боротьбу з тероризмом» частини другої статті 14, за якою у районі проведення антитерористичної операції можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян.

Також наведено доводи щодо невідповідності положенням Основного Закону України частини третьої статті 14 та статті 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо можливості превентивного затримання особи на строк понад 72 години без рішення суду, у зв'язку з порушенням конституційного права на свободу та особисту недоторканість (стаття 29 Конституції України).

З огляду на неконкретність законодавчих підстав для введення обмежень конституційних прав і свобод (законом наведено перелік обмежень, однак не зазначено, коли такі обмеження можуть застосовуватися), запропоновано деталізувати такі підстави за аналогією до поліцейських превентивних заходів.

Приділено увагу впливу на конституційні права і свободи недосконалості порядку проведення антитерористичної операції (відсутності її чітких темпоральних рамок), у зв'язку з чим сформульовано пропозиції щодо доповнення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» статтею 10-1 «Строк проведення антитерористичної операції» зі змістом «Антитерористична операція запроваджується на 30 діб. У випадку неусунення підстав, які обумовили її введення, її може бути продовжено на 30 діб (у т.ч. неодноразово)».

Окремо надано способи усунення обмеження конституційних прав і свобод, для яких законодавством не передбачено компенсаційних механізмів. Зокрема, скорочення строку розгляду звернень громадян в умовах проведення антитерористичної операції; надання правової допомоги юристами військових прокуратур, військових частин, військово-цивільних адміністрацій; невідкладне оповіщення громадськості про терористичний акт; врегулювання порядку відшкодування шкоди у зв'язку з проведенням антитерористичної операції; забезпечення виборчих прав громадян у зв'язку з проведенням місцевих виборів. Крім того, для не врегульованих законодавством обмежень конституційних прав і свобод запропоновано тест на їх правомірність та пропорційність.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. Обмеження прав і свобод людини та громадянина, як правовий інститут, має тривалий історичний шлях становлення. Спроби нормативного врегулювання таких обмежень в Україні простежуються ще в актах, прийнятих у XVII сторіччі. Залежно від етапу розвитку демократичного суспільства такі обмеження переслідували різну мету: від способу забезпечення реалізації влади та утримання від неї окремих осіб до засобу забезпечення конституційних прав задля загального інтересу.

2. На тлі розвитку демократичних засад державного врядування у правовій доктрині сформувалася концепція вимушеного (законного) обмеження прав і свобод людини та громадянина. Її зміст полягає у тому, що конституційні права і свободи людини та громадянина є первинними, їх захист є головним завданням держави та суспільства, а всі державні та суспільні заходи мають перш за все узгоджуватися з такими правами. Разом з цим, ряд суспільно важливих ситуацій можуть обумовлювати вимушені обмеження окремих конституційних прав і свобод для захисту або відновлення інших більш важливих конституційних прав і свобод. Держава має знаходити оптимальне співвідношення між сферою свого управління, у тому числі під час кризових ситуацій, та конституційно-правовим статусом людини та громадянина.

Вказана концепція дає підстави для формулювання поняття стану вимушеного обмеження конституційних прав і свобод. Під ним слід розуміти сукупність (комплекс) правових, економічних, соціальних та інших заходів, які здійснюються від імені держави для досягнення попередньо визначених загальноприйнятних цілей (суспільного інтересу, загального блага) та супроводжуються відносно тривалим, загальним (неособистим) обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина задля досягнення таких цілей.

Залежно від унормованості (поширеності) такі стани умовно можна поділити на два типи: 1) загальні (класичні) – стани, запровадження яких допускається світовим співтовариством та які регламентовано нормами міжнародного права і Конституції України (воєнний стан, надзвичайний стан, стан надзвичайної природної ситуації); 2) спеціальні – стани, які не унормовано міжнародним правом і Конституцією України та які запроваджуються для вирішення особливих завдань (стан на тимчасово окупованій території та антитерористичні заходи).

3. Антитерористичні заходи є спеціальним станом вимушеного обмеження конституційних прав і свобод, який вводиться з метою захисту держави та її громадян від тероризму і його наслідків. На тлі того, що з квітня 2014 року незаконні збройні формування зорганізувались та вчинюють протиправні, антидержавні, терористичні дії на Сході країни, істотно порушуючи національні інтереси України (щодо територіальної єдності, запобігання загибелі людей, забезпечення їх політичних, соціальних та інших прав), держава вимушена

вживати заходів до їх захисту шляхом проведення антитерористичної операції. За її допомогою держава намагається всесторонньо усунути терористичну загрозу національному суверенітету України та відновити конституційний лад на всій території України.

4. З точки зору дотримання конституційних прав і свобод антитерористичні заходи мають біполярне значення. З одного боку, вони переслідують мету захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, оскільки намагаються подолати терористичну загрозу, а з іншого – супроводжуються вимушеними обмеженнями таких прав і свобод людини та громадянина.

Так, антитерористичні заходи справляють негативний вплив на такі конституційні права і свободи людини та громадянина, як право на особисте і сімейне життя (стаття 32 Конституції України), свобода пересування (стаття 33 Конституції України), право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (статті 36, 37 Конституції України), адже передбачають необхідність втручання в їх реалізацію людьми та громадянами.

Разом з цим, такі заходи здійснюються з метою усунення загроз порушення інших конституційних прав, таких як право на життя (стаття 27 Конституції України), на повагу до гідності особи (стаття 28 Конституції України), на свободу та особисту недоторканість (стаття 29 Конституції України) тощо.

Відзначаючи, що за частиною першою статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, остання з наведених категорія конституційних прав (на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканість) має більш значний пріоритет у реалізації та обумовлює конституційно-правову підставу здійснення антитерористичних обмежень.

5. Наразі антитерористичні обмеження конституційних прав і свобод недостатньо врегульовані конституційно-правовими нормами. Численні обмеження, що запроваджуються на час проведення антитерористичних заходів, не завжди узгоджуються з конституційними правозахисними засадами та створюють загрозу порушення конституційних прав, які вони покликані захищати. Так, частиною другою статті 14 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що у районі проведення антитерористичної операції можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян. При цьому, Конституція України у статті 64 не відносить антитерористичні заходи до випадків, які дозволяють обмежувати конституційні права і свободи. З огляду на це, визначення конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів є обов'язковою передумовою для правомірного захисту державного суверенітету та підтримання обороноздатності України.

Автором запропоновано два основні способи визначення статусу таких обмежень у конституційно-правовому полі: визнання антитерористичних заходів одним з видів воєнного стану або самостійною підставою для обмеження конституційних прав і свобод. Останній варіант видається доцільнішим, оскільки антитерористичні заходи мають суттєві відмінності від воєнного стану

та вимагають чіткого конституційно-правового регулювання їх обмежень. Для цього до частини другої статті 64 Конституції України необхідно внести зміни, а саме після слів «В умовах воєнного або надзвичайного стану» доповнити словами та знаками «, а також антитерористичних заходів». До внесення вказаних змін з Закону України «Про боротьбу з тероризмом» необхідно виключити частину другу статті 14 (щодо можливості введення тимчасових обмежень прав і свобод громадян на час проведення антитерористичних заходів).

6. Національне нормативно-правове регулювання питань обмеження конституційних прав і свобод у ході здійснення антитерористичних заходів (Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Укази Президента України з питань проведення антитерористичної операції тощо) є обмеженим та містить суттєві неузгодженості з положеннями Основного Закону України.

Так, деякі антитерористичні повноваження органів влади обмежують, а інколи навіть нівелюють конституційні права і свободи. Наприклад, можливість затримання особи на строк понад 72 години без перевірки законності такого затримання судом (статті 14, 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») не узгоджується з конституційним правом на свободу та особисту недоторканість, передбаченим статтею 29 Основного Закону України. З огляду на це, такі положення підлягають виключенню з Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Підстава для введення антитерористичних заходів та застосування відповідних обмежень конституційних прав (стаття 10 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») є нечіткою та не відповідає вимогам правової визначеності. Так, «реальна загроза життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави» та «неможливість її усунення іншими способами» є суто оціночними поняттями, їх визначення або категоріальні характеристики у законодавстві відсутні. Це дозволяє фривольно тлумачити їх зміст, необґрунтовано маніпулювати використанням антитерористичних заходів з метою безпідставного застосування обмежень конституційних прав і свобод. На думку автора, таку підставу слід визначити як об'єктивно існуючу, здійсненну, внутрішню небезпеку для пріоритетних конституційних національних інтересів, для усунення якої вжито та вичерпано всі інші заходи державного впливу.

Порядок проведення антитерористичних заходів та застосування їх правообмежень також містить ряд суперечностей з Основним Законом України. Наприклад, діючим порядком вжиття антитерористичних заходів не передбачено, що населення має бути поінформовано про розпочаті заходи та введені обмеження прав і свобод, що не узгоджується з положенням статті 57 Конституції України щодо права кожного знати свої права та обов'язки. У зв'язку з цим, такий порядок потребує більш детальної регламентації.

Аналогічно не відповідає положенням статті 57 Конституції України відсутність у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» конкретних темпоральних рамок антитерористичних заходів та їх правообмежень. Термін дії обмеження конституційних прав і свобод не може бути невизначеним, а громадяни мають правомірні очікування на обізнаність про актуальний склад їх

прав та обов'язків. З огляду на це, автор пропонує доповнити цей Закон статтею 10-1 «Строк проведення антитерористичної операції» зі змістом «Антитерористична операція запроваджується на 30 діб. У випадку неусунення підстав, які обумовили її введення, її може бути продовжено на 30 діб (у т.ч. неодноразово)».

У питаннях забезпечення окремих конституційних прав і свобод Закон України «Про боротьбу з тероризмом» оперує банкетними нормами, які переважно відсутні у законодавстві. Наприклад, у статті 19 цього Закону передбачено, що відшкодування шкоди від терористичного акту має здійснюватися у порядку, встановленому законом, однак такий порядок у законодавстві відсутній. Унаслідок цього механізм захисту окремих конституційних прав громадян, декларований цим Законом, залишається недієвим та існує лише «на папері».

7. Існуюча в Україні інституційна система органів влади забезпечує захист окремих конституційних прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів. Проте, каталог гарантованих цими інституціями конституційних прав не надто широкий і переважно зводиться до конституційних прав соціально-економічної спрямованості (на охорону здоров'я, на освіту, на житло тощо). При цьому, осторонь залишаються політичні конституційні права, такі як право на участь в управлінні суспільними справами, виборчі права.

Співставлення завдань та повноважень інституцій різних рівнів свідчить, що перелік прав, які захищаються центральними органами влади, є ширшим, ніж перелік прав, що захищаються місцевими органами влади (наприклад, до завдань центрального органу виконавчої влади у сфері зайнятості населення віднесено сприяння та забезпечення працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, у той час як у місцевих органів виконавчої влади таких завдань не передбачено). Це може свідчити про деклараторність такого захисту, відсутність реальних механізмів запровадження гарантій конкретних конституційних прав у дію та потенційну можливість порушення конституційних прав і свобод осіб під час проведення антитерористичних заходів.

З огляду на територіально обмежений характер терористичних загроз, автор пропонує на час проведення антитерористичних заходів інституційний захист конституційних прав здійснювати не лише за рахунок існуючих органів, а й шляхом формування додаткових локальних правозахисних інституцій (наприклад, державних центрів допомоги внутрішньо переміщеним особам, створених поряд з місцем проведення антитерористичних заходів).

8. Перелік гарантій конституційних прав і свобод, які надаються громадянам у зв'язку з проведенням антитерористичних заходів, є доволі обмеженим. Уніфікований каталог таких гарантій на теперішній час передбачений лише Законами України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції». Інші нормативні акти містять лише одиничні фрагментарні норми щодо захисту окремих конституційних прав і свобод.

Малочисельність правового регулювання пояснюється тим, що самі антитерористичні обмеження конституційних прав і свобод є доволі неконкретними та розпливчастими, не мають достатньої правової регламентації,

у зв'язку з чим не можна достовірно визначити повний спектр конституційних прав, які страждають у зв'язку з їх вжиттям. Однак, це не може бути підставою для нехтування такими правами.

9. Незважаючи на те, що законодавством задекларовано ряд додаткових гарантій конституційних прав і свобод, що підлягають запровадженню на час проведення антитерористичних заходів, конкретного механізму реалізації більшості з них наразі не передбачено. Наприклад, Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлено право внутрішньо переміщених осіб на єдність родини, на забезпечення лікарськими засобами, проте підстави та порядок реалізації таких прав відсутні. Це нівелює проголошені декларації, унеможлиблює реалізацію відповідних прав і свобод, створює умови для самоусунення держави від забезпечення належного конституційного статусу внутрішньо переміщених осіб.

10. Потребують додаткового правового врегулювання гарантії конституційних прав і свобод, які зазнають негативного впливу у зв'язку з проведенням антитерористичних заходів, однак не знаходять будь-яких законодавчих компенсацій. Мова йде про конституційні права на петицію, на правову допомогу, на інформованість щодо власних прав, на інформацію, на участь в управлінні публічними справами тощо.

Наприклад, для реалізації права на петицію (стаття 40 Конституції України) в умовах антитерористичних заходів доцільно передбачити, що на час проведення таких заходів звернення громадян, які перебувають на території їх проведення, мають розглядатися і вирішуватися у строк не більше десяти днів з дня їх отримання, а які не потребують додаткової перевірки чи вивчення, – невідкладно, але не пізніше трьох днів з дня їх отримання.

11. Ураховуючи неможливість осягнення всіх фактичних ситуацій обмеження конституційних прав і свобод нормативним регулюванням, автор пропонує передбачити у законодавстві тест на відповідність таких обмежень конституційним засадам. Він складається з двох етапів: 1) встановлення дійсності обмеження органом державної влади конституційних прав і свобод людини та громадянина; 2) перевірки легітимності мети обмежень конституційних прав і свобод, а також пропорційності таких обмежень цій меті. Такий тест дозволить надавати оцінку всім обмеженням незалежно від того, чи передбачені вони законодавством, а також створить підстави для ефективного, повного захисту конституційних прав і свобод.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Сущенко В.А. Антитерористична операція та її місце серед режимів вимушеного обмеження прав і свобод людини та громадянина. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Право. Маріуполь, 2016. Вип. 12. С. 84-92.

2. Сущенко В.А. Правова основа антитерористичної діяльності в Україні та її значення для забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Visegrad Journal on Human Rights*. Братислава, Словацька Республіка, 2018. Вип. 2. С. 137-142.

3. Сущенко В.А. Підстави та порядок проведення антитерористичної операції: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон, 2018. Вип. 2. С. 38-41.

4. Сущенко В.А. Конституційно-правовий аналіз обмежень прав і свобод під час проведення антитерористичної операції. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. № 2. С. 65-70.

5. Сущенко В.А. Напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій конституційних прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичної операції. *Правова позиція*. м. Дніпро, 2019. № 2 (23). С. 171-177.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Сущенко В.А. Конституційно-правовий режим антитерористичної операції в Україні. Сучасний розвиток державотворення та правотворення: проблеми теорії та практики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Маріуполь, 11 березня 2016 року). Маріуполь, 2016. С. 80-82.

7. Сущенко В.А. Порівняльний аналіз антитерористичної операції та воєнного стану як режимів вимушеного обмеження прав і свобод людини та громадянина. *Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Маріуполь, 10 березня 2017 року). Маріуполь, 2017. С. 26-28.

8. Сущенко В.А. До питання про реалізацію конституційного права на відшкодування шкоди в умовах проведення антитерористичних заходів. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13-14 вересня 2019 року). Одеса, 2019. С. 73-76.

9. Сущенко В.А. Роль Верховної Ради України в інституційному забезпеченні конституційних прав і свобод людини та громадянина на час проведення антитерористичних заходів. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20-21 вересня 2019 року). Львів, 2019. С. 19-23.

10. Сущенко В.А. Специфіка реалізації громадянами конституційного виборчого права в умовах проведення антитерористичної операції. *Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 вересня 2019 року). Харків, 2019. С. 27-29.

АНОТАЦІЇ

Сущенко В.А. Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні в умовах проведення антитерористичних заходів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2020.

Дисертація являє собою комплексне наукове дослідження, що висвітлює, відповідаючи на виклик часу, складну проблему щодо детермінування конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичних заходів. У роботі досліджено вплив антитерористичних заходів на конституційні права і свободи як комбінований правовий феномен, який з одного боку переслідує мету захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, оскільки намагається подолати терористичну загрозу, а з іншого – супроводжується обмеженнями таких прав і свобод.

Встановлено, що наразі обмеження та гарантії конституційних прав і свобод в умовах антитерористичних заходів майже не врегульовано на конституційно-правовому рівні. У зв'язку з цим запровадження таких заходів не завжди узгоджується з конституційними правозахисними засадами та створює загрозу порушення прав, які вони покликані захищати. Науково доведено неузгодженість конкретних обмежень конституційних прав і свобод в умовах антитерористичних заходів з положеннями Основного Закону України. Вказано на потребу у додатковому правовому врегулюванні гарантій конституційних прав і свобод людини, які зазнають негативного впливу у зв'язку з проведенням антитерористичних заходів.

Запропоновано визначити конституційно-правовий статус антитерористичних заходів як однієї з підстав для вимушеного тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Обґрунтовано нагальну потребу у такому визначенні для забезпечення можливості надання оцінки правообмеженням цих заходів на предмет конституційності та дотримання стандартів у сфері прав людини.

Враховуючи національні конституційні засади та міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини, автором розроблено пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства, правотворчої та правоохоронної діяльності з метою запобігання протиправним обмеженням конституційних прав і свобод при застосуванні антитерористичних заходів.

Ключові слова: конституційні права і свободи, вимушене тимчасове обмеження, антитерористичні заходи, операція, захист, режим, національна безпека, боротьба з тероризмом.

АННОТАЦИИ

Сущенко В.А. Конституционно-правовые основания вынужденного временного ограничения государственными органами прав и свобод человека и гражданина в Украине в условиях проведения антитеррористических мер. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный авиационный университет. – Киев, 2020.

Диссертация представляет собой комплексное научное исследование, которое освещает, отвечая на вызовы времени, сложную проблему

детерминирования конституционно-правовых оснований ограничения прав и свобод человека и гражданина в условиях проведения антитеррористических мер. В работе исследовано влияние антитеррористических мер на конституционные права и свободы, как комбинированный правовой феномен, который, с одной стороны, преследует цель защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина, поскольку пытается преодолеть террористическую угрозу, а с другой – сопровождается ограничениями таких прав и свобод.

Установлено, что в настоящее время ограничения и гарантии конституционных прав и свобод в условиях антитеррористических мер почти не урегулированы на конституционно-правовом уровне. В связи с этим введение таких мер не всегда согласуется с конституционными правозащитными принципами и создает угрозу нарушения прав, которые они призваны защищать. Научно доказано несогласованность конкретных ограничений конституционных прав и свобод в условиях антитеррористических мер с положениями Основного Закона Украины. Указано на необходимость в дополнительном правовом урегулировании гарантий конституционных прав и свобод человека, на которые негативно влияет проведение антитеррористических мер.

Предложено определить конституционно-правовой статус антитеррористических мер, как одного из оснований для вынужденного временного ограничения конституционных прав и свобод человека и гражданина. Обоснованно необходимость такого определения для обеспечения возможности оценки правоограничений этих мер на предмет конституционности и соблюдения стандартов в области прав человека.

Учитывая национальные конституционные принципы и международные стандарты в области прав человека, автором разработаны предложения по совершенствованию норм действующего законодательства, правотворческой и правоохранительной деятельности с целью предотвращения противоправных ограничений конституционных прав и свобод при проведении антитеррористических мер.

Ключевые слова: конституционные права и свободы, вынужденное временное ограничение, антитеррористические меры, операция, защита, режим, национальная безопасность, борьба с терроризмом.

SUMMARY

Sushchenko V.A. Counter-terrorist measures as a basis for forced temporary restriction by state bodies of human and citizen's rights and freedoms in Ukraine. – *Qualified scientific work as the manuscript.*

The dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences, speciality 12.00.02 – Constitutional Law: Municipal Law. – National Aviation University, Kyiv. – 2020.

The thesis is a comprehensive research study, that highlights, answering the call time, complex problem of determination on constitutional and legal grounds for restricting the rights and freedoms of human and citizen in terms of counter-terrorist

measures. The influence of anti-terrorist measures on constitutional rights and freedoms is investigated as a combined legal phenomenon, which, on the one hand, pursues the goal of protecting the constitutional rights and freedoms of human and citizen, as it overcomes the terrorist threat, and on the other hand, is accompanied by restrictions on such rights and freedoms.

It is established that at present the restrictions and guarantees of constitutional rights and freedoms in the context of counter-terrorist activities are hardly regulated at the constitutional and legal level. In this regard, the imposition of such measures is not always consistent with constitutional human rights principles and threatens to violate the rights, they are called upon to protect. The inconsistency of particular restrictions on constitutional rights and freedoms in the context of counter-terrorist measures with the provisions of the Basic Law of Ukraine has been scientifically proven. The need for additional legal regulation of the guarantees of constitutional rights and freedoms, which are adversely affected by counter-terrorist activities, is pointed out.

It is proposed to define the constitutional and legal status of counter-terrorist measures as one of the grounds for the forced temporary restriction of the constitutional rights and freedoms of human and citizen. The urgent need for such a definition is justified in order to enable the assessment of the limitations of these measures on the subject of constitutionality and the observance of human rights standards.

Taking into account the national constitutional principles and international standards in the field of human rights protection, the author propose improvement of the norms of the current legislation, law-making and law enforcement activities in order to prevent the unlawful restriction of constitutional rights and freedoms in the application of counter-terrorist measures.

Keywords: counter-terrorism measures, operation, constitutional rights and freedoms, forced temporary restriction, protection, regime, national security, fight against terrorism.

Підписано до друку 16.03.2020. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Умовн. друк. арк. 1,16. Тираж 100 прим. Зам. № 0320/89.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.